

НЕРАВНОДЕЛНИТЕ МЕТРУМИ В ОБУЧЕНИЕТО НА БЪДЕЩИТЕ УЧИТЕЛИ ПО МУЗИКА И НА СТУДЕНТИ ТОНРЕЖИСЬОРИ

гл. ас. д-р Рая Ковачева

THE IRREGULAR MUSICAL MEASURES IN THE TRAINING OF FUTURE MUSIC TEACHERS AND STUDENT SOUND ENGINEERS

Chief Assistant Raya Kovacheva, PhD

Резюме:

Изследването представя резултати от тестова форма на проверка на компетентностите и уменията на студенти да разпознават, съпоставят и разграничават от прозвучаване на музика различни метрични явления, характерни за българския музикален фолклор. Анализирани са постиженията им в края на обучението по различни фолклорни дисциплини и възможните причини за допуснати на грешки. Изследваната група е от студенти със специалности “Музика” - бакалавър, “Музикални медийни технологии и тонрежисура” - бакалавър и магистърски програми “Музикална педагогика”, “Музикална педагогика - ръководство на фолклорна формация” и “Музикална педагогика - ръководство на музикална формация”.

Ключови думи:

музикален фолклор, неравноделни метруми, обучение, музикално образование

Abstract:

The study presents results from a test form to verify the competencies and skills of students to recognize, compare and distinguish from the sound of music various metrical phenomena characteristic of Bulgarian musical folklore. Their achievements at the end of their training in various folklore disciplines and the possible reasons for the mistakes made were analyzed. The studied group consists of students with majors in “Music” - Bachelor’s degree, “Musical Media Technologies and Sound Engineering” - Bachelor’s degree and master’s programs in “Musical Pedagogy”, “Musical Pedagogy - Leadership of a Folklore Formation” and “Musical Pedagogy - Leadership of a Musical Formation”.

Keywords:

musical folklore, irregular measures, training, music education

Значението на фолклора за националната идентичност на българина във време на глобализация и обоснованото му присъствие в учебните програми по музика на българското общо образование са теми, които нямат нужда от коментиране.

Синкретичната същност на фолклора е показател за изконната връзката между музика и слово. Приемствеността от старогръцката музика и поетическа метрика в европейската авторска музика е доказана в трудовете на редица учени от края на XIX и началото на XX век - Теодор Вимайер, Рудолф Вестфал, Теодор Ренак, Морис, Еманюел, Луи Лалоа, Хуго Риман (По Dzhudzhev, 1970:75-76) Като се опира на изследванията на цитираните автори, българският музиколог и фолклорист Стоян Джуджев прави обстоен анализ на връзката между ритъма на словото и нашите неравноделни метруми. Обединяващ за словото и музиката е ритъмът, а най-малката градивна единица на словесния текст, който служи за основа на музикалната интонация е сричката. Ритмичната стойност на кратката сричка се нарича първично време (хронос протос) и условно може да се отбележи с осмина нота. Авторът установява, че повечето старогръцки метрични стъпки и стихови размери са запазени и до днес в музикалната ритмика не само на българския фолклор, а и в този на балканските народи. (Dzhudzhev, 1970:73-85)

Значението на хронос протоса при оформянето на размера на музиката (шестнайсетина или осмина нота, в зависимост от темпото) е установено още от българския теоретик, композитор и педагог Добри Христов. Той разработва първият труд с научна стойност за неравноделните метроритми в българската народна музика и ги разглежда като съчетание от прости равноделни метруми. Неговата теория за кратки (двувременни) и протегнати (удължени, тривременни) дялове е актуална и днес. (Hristov, 1928).

Неравноделността е специфична за българския музикален фолклор. Това е причина тя да се изучава във всички степени на музикалното образование у нас от предучилищно през начално, основно, средно до висше образование. Теоретичните термини и методи на преподаване във всяка образователна степен са различни и съобразени с възрастта на обучаемите, но същността им е еднаква. Тя се свежда до асоциации с примери от природата за предучилищна възраст или с обяснение за редуване на кратки и задържани пляскания, графични модели на метрични "пътечки" в начален образователен етап (Georgiev et. al, 2016:7), а за по-големите и нотно грамотни ученици - с кратки и удължени дялове, двувременни и тривременни групи.

При така обоснованата значимост на явлението “неравноделна метрическа пулсация” е естествено то да е съществен елемент в обучението на бъдещите учители по музика и на всеки студент, който изучава музикално-фолклорни дисциплини. Най-общо метрумите на българската народна музика се разделят в четири групи: прости, сложни (равноделни и неравноделни), комбинирани метрични групи (изградени от периодично повтарящи се различни метруми) и хетерометрични редици (мелодии с неперидично променящи се метруми). Музикалният ни фолклор изобилства и от мелодии без метрична пулсация, наричани „безмензурни мелодии“ (вокални и инструментални). Изброените музикални явления се изучават от студентите в раздел Метрика по дисциплините “Музикален фолклор”, “Теория на фолклорната музика и музикална етнография” и “Теренна фолклористика”.

Цел на изследването

В настоящата публикация са изследвани резултати от тестова форма на проверка на уменията на студенти да разпознават, съпоставят и разграничават от прозвучаване на музика различни метрични явления: равноделни и неравноделни размери, безмензурни мелодии и комбинирани метрични групи. Индивидуалните резултати за разнообразни и са обосновани от различния хорариум, в който студентите, от специалности “Музика” - бакалавър, “Музикални медийни технологии и тонрежисура” - бакалавър и магистърски програми “Музикална педагогика”, “Музикална педагогика - ръководство на фолклорна формация” и “Музикална педагогика - ръководство на музикална формация”, изучават цитираната теоретична материя - от 30 до 90 часа годишно.

Съдържание на въпросника

Задачите са съставени в Google Forms – безплатен инструмент на Google Workspace¹, достъпен за попълване и без профил в Google. Формулярът е изграден от еднотипни слайдове в следния формат: първо студентът прослушва музикален пример, вграден с линк от YouTube, а в следващия слайд избира подходящ отговор, изразен в цифров показател на размер. Въпросникът не съдържа отворени отговори, с цел улеснение на проверката. Google Forms автоматично изчислява резултата в реално време, с минимално участие от страна на преподавателя. Намесата му се състои в добавяне на точки за частично правилни отговори, които са свързани с въпроси от типа - квадратчета за отметка, в които се отбелязват повече от един правилни отговори. Тестът съдържа

1 <https://workspace.google.com/> , last modified May 4, 2025.

28 примера (26 инструментални и 2 вокални) и се провежда еднократно самостоятелно.

В част от предложените отговори има повече от една разновидност на един и същ размер. Студентът трябва да избере правилното разположение на кратки и удължени дялове, например: 7/8 от вида 2+2+3 или 7/8 от вида 3+2+2, където числата 3 и 2 съответстват на броя осмини. Броят на избираеми отговори варира от 4-5 до 8. Правилните отговори за всеки въпрос са от един до пет.

Петнайсет от видео примерите са с танцови изпълнения. Всички записи могат да бъдат изслушани докрай и да бъдат подслушвани многократно. Формулярът се изпраща след потвърждение и няма лимит за време. Максималният брой точки е 39.

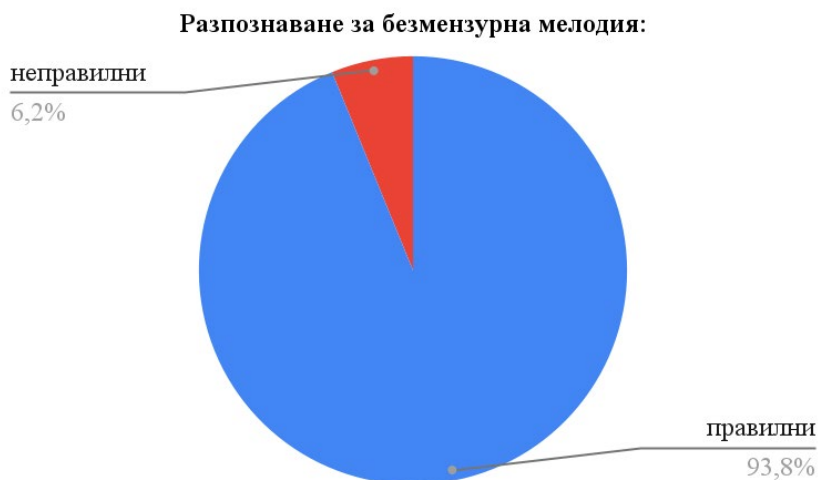
Някои от въпросите подсказват отговора (Копаница, Ганкино хоро, Грънчарско хоро, Еленино хоро, Йовино хоро и др.), но само на тези, които са се постарали да научат теоретичния материал предварително. В някои примери удължените дялове са повече от един или размерите се променят периодично (комбинирана метрична група).

Общият брой на участниците е 81. От тях 10 (12, 4%) имат средно или висше музикално образование със специалности народно пеене или народен инструмент, а 9 (11,1%) нямат завършено музикално образование (студенти от групите за магистри, неспециалисти). Въпросникът е събирал отговори в периода ноември 2021 до януари 2025 г. Диапазонът на индивидуалните резултати е от 14 до 39 точки, а медианата - 30 точки.

Резултати

В теста присъства задача за разпознаване на безмензурна мелодия, на която са отговорили успешно 76 (93, 8%) студенти, а 5 (6,2%) не са дали правилен отговор (Фиг.1).

Фиг.1 Среден резултат от разпознаване на безмензурна мелодия.

Размер 2/4 присъства като очакван отговор в няколко въпроса. Интересно е, че на два от въпросите само 60 (74,1%) и 62 (76,6%) са отговорили правилно, а 21 (25,9%) и 19 (23,4%) са отговорили неправилно, от сгрешилите по един (1,2%) от двете групи се е объркал с 5/8. Третият въпрос е с резултат 65 (80,2%) точни и 16 (19,8%) неточни отговори. Двама (2,5%) са отбелязали размер 5/8. Причината за грешките вероятно е в темпото на изпълненията. На единия от тези примери темпото е много бързо, вторият е в умерено с рязко забързване, а третият - много бавно.

На останалите три въпроса резултатите са почти идентични - правилни 77 (95,1%) и неправилни 4 (4,9%), на другия са подобни - 74 (91,4%) с точна преценка и 7 (8,6%) с неточна, третият е с резултати 70 (86,4%) към 11 (13,6%) в полза на верния отговор. Двама (2,5%) от последната група за объркали 2/4 с 5/8.

Средният резултат от всички въпроси е 68 (84%) правилни и 13 (16%) неправилни (Фиг. 2). По-високият процент грешки се обяснява с липсата на очакване за равномерна метрическа пулсация в задачите. Настройката на част от студентите е да търсят неравномерна пулсация и неравноделни размери във всеки прозвучал пример.

Фиг. 2 Разпознаване на примери в размер 2/4. Среден резултат.

Определено разпознаваем за студентите е и размер 7/8 в първа разновидност от типа 2+2+3. Сходни са резултатите на три въпроса: правилно отговорилите са 75 (92,6%), а 6 (7,4%) са неправилни и 74 (91,4%) точни на 7 (8,6%) неточни. Двама от сгрешилите на първия въпрос (2,4%) са объркали триделната неравномерна пулсация с друга подобна - на размер 8/8 и с равномерната на размер 3/4, а петима (6,2%) от сгрешилите втория отговор са избрали втората разновидност на размер 7/8. От третия въпрос резултата е 77 (95,1%) на 4 (4,9%) в полза на правилния отговор.

В по-бързо темпо втората разновидност на седемвременния триделен неравноделен размер (76/16 от вида 3+2+2) е разпознат от 63 (77,8%) студенти срещу 18 (22,2%) с неточни отговори. Очевидно темпото е причина за по-високия процент грешни отговори.

Общият среден резултат за размер 7/8 е 72 (88,9%) правилни и 9 (11,1%) неправилни отговори (Фиг. 3).

Фиг. 3 Разпознаване на примери в размер 7/8. Среден резултат.

Размер 8/8 са разпознали 64 (79%), а останалите 17 (21%) отговора са неправилни. От тях 9 (11,1%) са избрали отговор 7/8 (Фиг.4).

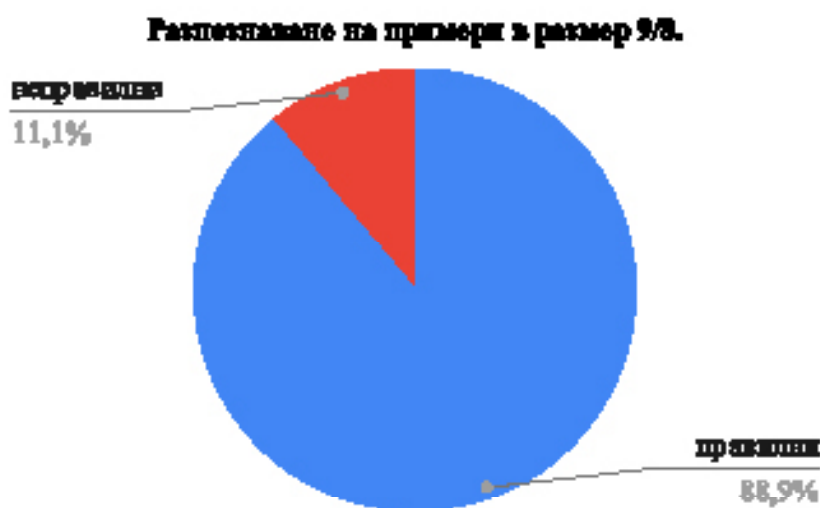
Фиг. 4 Разпознаване на примери в размер 8/8. Среден резултат.

Студентите не са се затруднили и от примерите за 9/8 - *първа разновидност* от типа 2+2+2+3, като 75 (92,6%) са дали точни отговори и 6 (7,4%) неточни. Резултатите са идентични за два въпроса и подобни за другия разпространен у нас вид на същия размер с втори удължен дял - 74 (91,4%) на 7 (8,6%) в полза на правилния отговор. Петима (6,2%) от сгрешилите са се объркали с първата разновидност на размера. Студентите са се затруднили в разпознаването му четвъртия път и правилно са отговорили само 66 (81,5%) от тях, а 15 (18,5%) са объркали. Вероятна причина за по-ниския резултат е по-бързото темпо на записа.

Средният резултат за размер 9/8 е 72 (88,9%) правилни и 9 (11,1%) неправилни отговори (фиг.5).

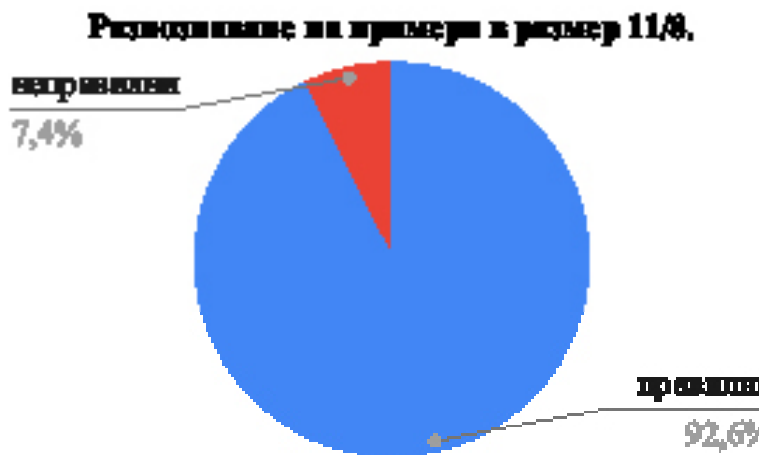
Фиг. 5 Разпознаване на примери в размер 9/8. Среден резултат.

Примерите в 11/8 също са идентифицирани правилно с еднакво висок резултат на два въпроса от 76 (93,8%) на 5 (6,2%) грешни отговори. Интересно е, че двама са отбелязали, че примерът е безмензурен. В трети пример със същия размер 72 (88,9%) са дали верен отговор, от 9 (11,1%) с неточен отговор петима (6,2%) са посочили друга разновидност на същия размер.

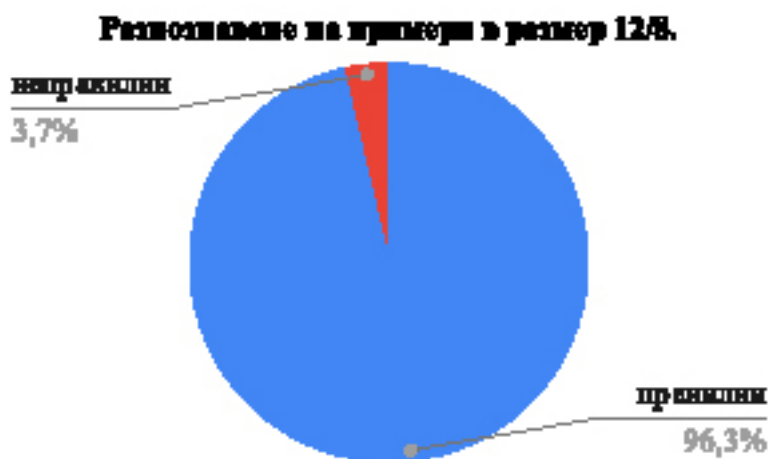
За размер 11/8 средните показатели са 75 (92,6%) правилни на 6 (7,4%) неправилни отговори (Фиг.6).

Фиг. 6 Разпознаване на примери в размер 11/8. Среден резултат.

Висок процент студенти 78 (96,3%) са разпознали правилно размер 12/8 и само трима (3,7%) са допуснали грешка (Фиг. 7).

Фиг. 7 Разпознаване на примери в размер 12/8.

Размер 13/16 е идентифициран правилно от 72 студенти - 88,9% , а 9 (11,1%) са отговорили различно. Друг въпрос с различна разновидност на същия метрум показва 56 (69,1%) успешно справили се и 25 (30,9%) неуспешни отговори. От сгрешилите 22 (27,2%) са объркали шестделното неравномерно броене с триделното на размер 7/8 от първа разновидност. Това е често срещана грешка, поради много бързото темпо на изпълнение.

Средният резултат за размера е 64 (79%) точни и 17 (21%) неточни отговори (Фиг. 8).

Фиг. 8 Разпознаване на примери в размер 13/16. Средни резултати.

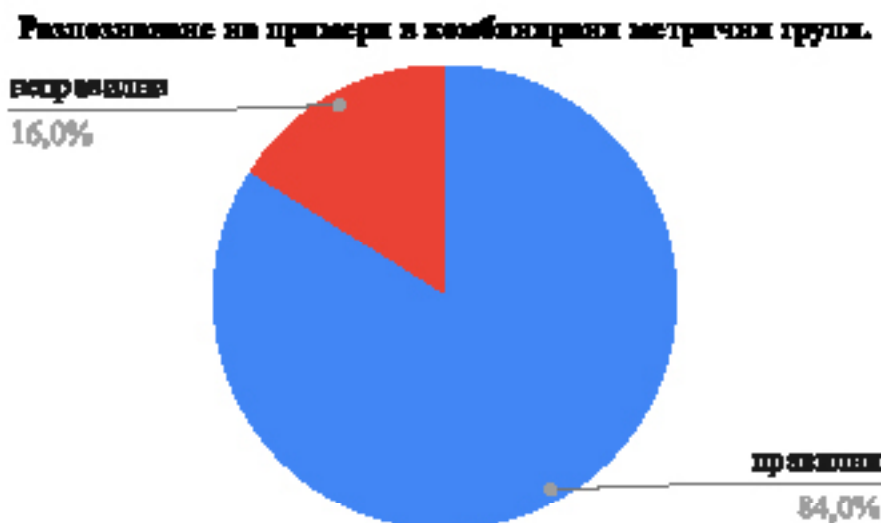

Сравнително високи резултати са показали студентите от всички групи в отговорите си на примерите в *комбинирани метрични групи* 64 (79%) правилни и 17 (21%) неправилни за комбинация от 8/8 с 5/8; в друг пример верните отговори са 62 (76,6%), а неверните - 19 (23,4%) за 76/8+11a/8 и най-висок резултат от 73 (80,2%) точни на 8 (9,8%) неточни са регистрирани за триставната комбинирана метрична група 76/8+76/8+11a/8. Въпросите дават възможност за маркиране на няколко правилни отговора. Важно е да се отбележи, че за правилни са приети както пълните отговори, така и тези, в които са отбелязани отделните размери в състава на групата.

Комбинация от *безмензурна* мелодия и 2/4 са открили 63 (77,8%). Част от участниците са дали частичен верен отговор - само за безмензурната мелодия 9 (11,1%) или само за 2/4 - 5 (6,2%). Четирима са объркали равномерната пулсация на две с неравномерна и са избрали отговор с размер 5/8 (4,9%). На подобен въпрос за комбинация с 9/8 напълно вярно са отговорили 32 (39,5%), а частично правилно само за размера - 42 (50,9%) и 3 (3,7%) само за безмензурното въведение, като напълно неправилни отговори са избрали 7 човека (8,6%).

Равносметката за най-сложните примери е 68 (84%) точни и 13 (16%) неточни отговори (Фиг. 9).

Фиг. 9 *Разпознаване на примери в комбинирани метрични групи. Средни резултати.*

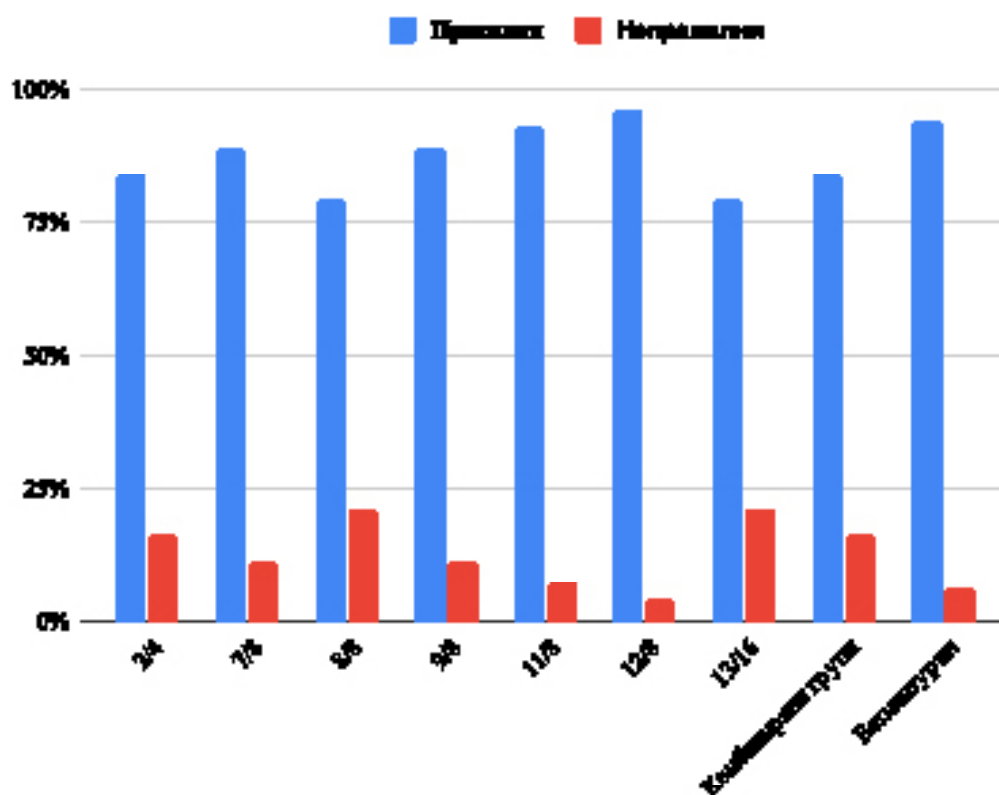

Заклучение

Крайните резултати на студентите във всяка от деветте критериални групи (2/4, 7/8, 9/8, 11/8, 12/8, 13//16, комбинирани метрични групи и безмензурни мелодии) показват, че правилните отговори са между 79% и 96,3% (Фиг. 10).

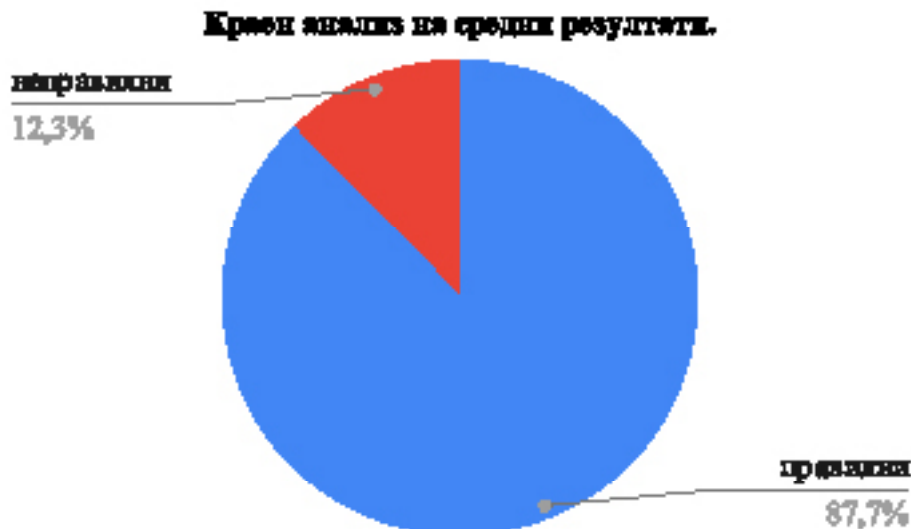
Тези показатели дават основание за извода, че при определяне метрума на българска народна музика и разпознаване на неравноделни размери от прозвучаване на музикални примери, постиженията на обучаемите са много високи.

Фиг. 10 Сравнение на деветте критериални групи

Средният брой на правилни отговори по всички въпроси е 71, а на неправилни - 10. Процентно този резултат показва 87,70 % точност и едва 12,30 % неточност на преценката им (Фиг 11).

Фиг. 11 Краен анализ на средни резултати.

Анализът на резултати от проведеното тестово проучване показва отлична подготовка в изследваната област на почти 88% от завършващите специалности “Музика”, “Музикални медийни технологии и тонрежисура” и магистърски програми “Музикална педагогика”, “Музикална педагогика - ръководство на фолклорна формация” и “Музикална педагогика” и “Музикална педагогика - ръководство на музикална формация”.

Литература:

Dzhudzhev 1970: Dzhudzhev Stoyan. Българска народна музика, Т.1. С., 1970, 73-85 [Balgarska narodna muzika, T.1. Sofiya, 1970, 73-85].

Georgiev, Petrova, Andasorova, Kovacheva 2016: Georgiev Adrian, Petrova Angelina, Andasorova Maya, Kovacheva Raya. Книга за учителя по музика за 1. клас. С., 2016, 7 [Kniga za uchitelya po muzika za 1. klas. Sofia, 2016, 7].

Hristov 1928: Hristov Dobri. Технически строеж на българската народна музика (метрика, ритмика, тонални и хармонични особености). С., 1928. [Tehnicheski stroezh na balgarskata narodna muzika (metrika, ritmika, tonalni i harmonichni osobenosti). Sofiya, 1928].

<https://workspace.google.com/>, last modified May 4, 2025.

За автора:

Рая Ковачева завършва АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ гр. Пловдив със специалности „Ръководство на народни състави“, „Преподавател и изпълнител по народен инструмент и народно пеене“. Защи́тава докторска степен в ЮЗУ „Неофит Рилски“ и от 2021 г. е гл. ас. по Музикален фолклор и музикална педагогика в Катедра „Музика и мултимедийни технологии на СУ „Св. Климент Охридски“. Преподавателският и творческият ѝ път преминават през редица музикални и общообразователни институции. Съавтор е на учебници и учебни помагала по музика за начален етап към издателство „Рива“. Публикациите и интересите ѝ са насочени към българския музикален фолклор, музикалното образование и възможностите за осъвременяването му. E-mail: rajask@uni-sofia.bg

About the Autor:

Raya Kovacheva graduated from the „Prof. Asen Diamandiev“ Academy of Music and Dramatic Arts in Plovdiv with degrees in „Leadership of Folk Ensembles“, „Teacher and Performer of Folk Instrument and Folk Singing“. He is defending his doctoral degree at the Southwestern University „Neofit Rilski“ and since 2021 has been Senior Assistant Professor in Musical Folklore and Music Pedagogy at the Department of Music and Multimedia Technologies of Sofia University „St. Kliment Ohridski“. Her teaching and creative path has passed through a number of musical and general educational institutions. She is a co-author of textbooks and teaching aids on music for the elementary stage at the Riva Publishing House. Her publications and interests are focused on Bulgarian musical folklore, musical education and the possibilities for its modernization. E-mail: rajask@uni-sofia.bg